

Waarnemingen bij het hunebed van Westervelde (D2)

L. Hoven, W.A.B. van der Sanden en E. Taayke

Het hunebed van Westervelde, D2 in de systematiek van Van Giffen, ligt aan de noordoostkant van het dorp, op de es die aan de oostkant begrensd wordt door het Norgerholt. Vanaf de Hoofdweg bereikt men via een bestrate weg het midden-neolithisch grafmonument (fig. 1). Vanaf daar voert een onverhard pad verder naar een pingoruïne.

In 1869 horen we voor het eerst over dit hunebed. Twee jaar later schenkt mr. J.L. Tonckens uit Hoogeveen het grafmonument aan de provincie Drenthe. Ruim 140 jaar later is het hunebed nog steeds in provinciale handen. Het wordt beheerd door Stichting Het Drentse Landschap, die de provinciale hunebedden in erfpacht heeft. Het met gras begroeide terrein is 'gestoffeerd' met zes eikenbomen – geen van alle erg oud – en enkele grote hulststruiken. Van Giffen noemt in zijn grote overzichtswerk over de hunebedden (1925-1927) vier grenspalen: twee van basalt en twee van zandsteen, 'resp. voorzien van op- en inschrift P. E. (Provinciaal-Eigendom)'. Wie op zoek gaat naar de grenspalen vindt alleen nog de twee basalten exemplaren.

In het kader van de herinrichting Roden-Norg deed zich in 2011 de mogelijkheid voor het terrein waarop D2 gelegen is te vergroten. Aan de zuid-, oost- en noordkant kon een strook van 20 m breedte worden toegevoegd, waardoor het hunebedreservaat groeide van een schamele 780 m² naar een omvang van ca. 3300 m². Deze uitbreiding past binnen het programma 'Hunebedden – een wereld te winnen' (Roozenbeek, Voerman en Ten Anscher 2007). Door Bureau Bakker-Weenink uit Zeijerveen is een inrichtingsschets gemaakt om het reservaat te verfraaien en ook het uitzicht vanaf het terrein te verbeteren. Zo werden op het nieuw verworven deel van het terrein eiken geplant. De westelijke rand (langs het pad) en de zuidwesthoek werden met bomen en struiken verfraaid, met het doel de visueel storende elementen aan de westkant te zijner tijd aan het oog te onttrekken. De meest ingrijpende activiteit vormde het graven van een grensgreppel aan drie zijden van het terrein. De zuidoost- en noordoosthoek werden met een granieten paal gemarkeerd. Al deze activiteiten gingen gepaard met bodemingrepen. Op verzoek van de tweede auteur zijn de graafwerkzaamheden – die buiten het wettelijk beschermde terrein plaatsvonden – begeleid door amateurarcheologen. Hiervoor tekenden Gosse Kerkhof, Anne ten Brink en de eerste auteur, allen lid van de Drents Prehistorische Vereniging. De begeleiding vond plaats op 1 maart 2012. Een nacontrole vond plaats op 12 april.

De begeleiding van de werkzaamheden

De inrichtingswerkzaamheden werden uitgevoerd in opdracht van Stichting Het Drentse Landschap. Ze bestonden, zoals al aangeduid, uit het graven van een greppel en een reeks plantgaten. De greppel aan de zuid-, oost- en noordzijde van het terrein is gegraven met een kraan en heeft een V-vorm met de volgende afmetingen: bovenzijde ca. 1,50 m, bodem ca. 0,35 m en

Fig. 1. De locatie van hunebed D2 bij Westerveelde. Tekening Topografische Dienst. Schaal 1:25.000

diepte ca. 0,60 m (fig. 2). Het uitgegraven zand is weggezet op de aangrenzende akker(s). Volgens afspraak is het zand door de betreffende landbouwer(s) op een later moment geëgaliseerd. Daarnaast zijn met de spade diverse plantgaten gegraven voor de aanplant van bomen. Deze plantgaten hadden de afmetingen 0,90 x 0,90 x 0,40 m. De uitvoering van de werkzaamheden was in handen van 'Boomverzorging Vos' uit Roden.

Tijdens de graafwerkzaamheden stond een 'begeleider' permanent bij de kraan om eventuele vondsten en sporen in het vlak, c.q. het wandprofiel direct te kunnen signaleren. Al snel bleek dat de begeleiding zijn vruchten afwierp. Twee afvalkuilen werden aangesneden en onderzocht. Het weggezette zand naast de kuilen is handmatig onderzocht op vondsten. Losse vondsten zijn geborgen en apart geregistreerd. De plantgaten zijn visueel gecontroleerd op vondsten en sporen, maar hier werd niets aangetroffen. De begeleidingswerkzaamheden zijn ook fotografisch vastgelegd. De vondsten zijn schoongemaakt en daarna overgedragen aan het Noordelijk Archeologisch Depot te Nuis, waar ze door de derde auteur zijn gedetermineerd en beschreven.

De sporen en vondsten

In totaal zijn in de drie 'armen' van de greppel twee diepe kuilen aangesneden, beide met een relatief groot aantal vondsten. De eerste kuil werd aangetroffen in de zuidelijke greppel (vondstnr. 1), de andere in de noordelijke greppel (vondstnr. 13). Daarnaast werden er nog diverse losse vondsten verzameld (vondstnrs. 2-11; zie voor de drie belangrijkste locaties fig. 2).

De kuil in de zuidelijke greppel lijkt aan één zijde aangesneden. De kuil loopt door in het wandprofiel aan de binnenzijde van het hunebedterrein. De zichtbare vondsten in het wandprofiel zijn veiliggesteld. Verder is de kuil in de wand niet uitgediept. De kuil in de noordelijke greppel is doormidden gesneden. De kuil loopt door in het profiel van zowel de binnen- als buitenwand. Daarnaast is de kuil dieper dan de bodem van de greppel. Ter plaatse van de greppelbodem is de kuil door de begeleiders uitgediept om de vondsten veilig te stellen. De zichtbare vondsten in beide wandprofielen zijn ook verzameld. Beide profielen zijn niet verder uitgediept. De details van beide

Fig. 2. De uitbreiding van het hunebedterrein met daarop aangegeven de drie belangrijkste vondstconcentraties uit de IJzertijd. Tekening Bureau Bakker-Weenink, aangepast door H. Blomsma, provincie Drenthe.

kuilen zijn derhalve niet bekend. Van de zuidelijke kuil is alleen bekend dat de bodem tot bijna 0,65 m onder het maaiveld reikt. Van de noordelijke kuil, die doormidden gesneden is, weten we dat de diameter ca. 0,90 m bedraagt en dat de bodem tot ruim 1,10 m onder het maaiveld reikte.

De vondsten

Zoals hierboven aangegeven zijn de meeste vondsten afkomstig uit een tweetal kuilen.

Uit de kuil met vondstnr. 1 zijn 67 scherven handgemaakt aardewerk geborgen, waaronder acht randfragmenten. Vier ervan zijn voorzien van vingertopindrukken op de bovenzijde; deze kunnen gerekend worden tot het ruwwandige type Noord-Drenthe V1 (Taayke 1996), ook wel Harpstedt genoemd. De andere rand- en de meeste wandfragmenten behoren tot het hooghalzige gladrandige type G1. Het baksel van dit uit de Midden-IJzertijd daterende aardewerk is vrij hard en relatief dikwandig. De buitenzijde is goed afgewerkt, de binnenzijde is meestal ruwer (de steengruis-magering prikt door de wand heen). Eén fragment is besmeten en vertoont een flauwe knik.

In de kuil bevond zich voorts een groot deel van een afgetopt-piramidaal weefgewicht, met een enkele doorboring. Tijdens een nacontrole werd nabij de kuil in de geëgaliseerde stort nog een tweede, vergelijkbaar gewicht aangetroffen; waarschijnlijk is dat ook kuil 1 afkomstig (fig. 3). Terwijl het gewone aardewerk vormen vertoont die voor de Drentse Midden-IJzertijd nor-

Fig. 3. De weefgewichten uit kuil nr. 1. Foto Noordelijk Archeologisch Depot.

maal zijn, wijken deze gewichten enigszins af. Het type was destijds gangbaar in Oost- en Zuid-Nederland, terwijl in het noorden vooral een plat-driehoekige vorm met drie doorboringen aan het weefgetouw werd gehangen. Vergelijkbare vondsten stammen uit Tynaarlo (oprit A27), eveneens uit een nederzettingsskuil.¹

Tot de andere vondsten behoren een grote klop- of wrijfsteen, een fragment van een slijpsteen en zes fragmenten vuursteen (1x afslag, de rest natuurlijk).

Uit de kuil met vondstnr. 13 (fig. 4) zijn 82 scherven IJzertijd-aardewerk geborgen. Twee randscherven vertonen indrukken op de rand (type V1), vier andere zijn glad en behoren tot de typen G0 en G1; een verbrand randfragment is afkomstig van een schaal. Negen scherven zijn besmeten, de overige zijn mat tot glad afgewerkt. Tot de vondsten behoren voorts 13 stenen, waaronder een wrijfsteen met enkele vlakke zijden (vgl. kubussteen), drie fragmenten natuurlijk vuursteen, enig houtskool en kleine fragmenten verbrand bot en een fragment recente baksteen. De meest opvallende vondst in de kuil betreft een platte ijzerslak, ca. 4 x 6 cm, waarschijnlijk een smeedlak (fig. 5).

Ten slotte de resterende vondstnrs. De nrs. 2-4 leverden samen drie fragmentjes aardewerk op. Nr. 5 betreft vermoedelijk twee neolithische scherfjes; het baksel ervan is dunner en zachter dan van IJzertijd-aardewerk. Vondstnr. 10 bestaat uit 25 scherven van een ongelede, vrij hooghalzige IJzertijd-pot (type N-Drenthe G0). De resterende vondstnrs. (5a-11) betreffen drie scherven (eenmaal neolithisch en twee fragmenten recent roodbakkend geglazuurd) en twee fragmenten vuursteen.²

Conclusie

De vondsten uit de kuilen 1 en 13 en het aardewerk van vondstnr. 10 stammen allemaal uit dezelfde periode, de Midden-IJzertijd (ca. 5de eeuw v.Chr.). In Drenthe zijn diepe kuilen met veel aardewerk kenmerkend voor die periode.³ Waterbolk heeft niet voor niets het begrip Zeijener Cultuur opgehangen aan een vergelijkbare, zeer vondstrijke kuil uit de omgeving van Zeijen.⁴ Het daarin aangetroffen aardewerk is goed vergelijkbaar met dat uit Westervelde.

De begeleiding van de werkzaamheden op het terrein rondom hunebed D2 heeft uitgewezen dat er in de Midden-IJzertijd in de directe omgeving van dit midden-neolithische monument bewoning heeft plaatsgevonden. Het is heel wel denkbaar dat zich hier een Celtic field heeft uitgestrekt, waarvan alle reliëf door het aanbrengen van het esdek is verdwenen. In de ondergrond zouden de sporen van de wallen nog heel goed aanwezig kunnen zijn in de vorm van verkleurin-

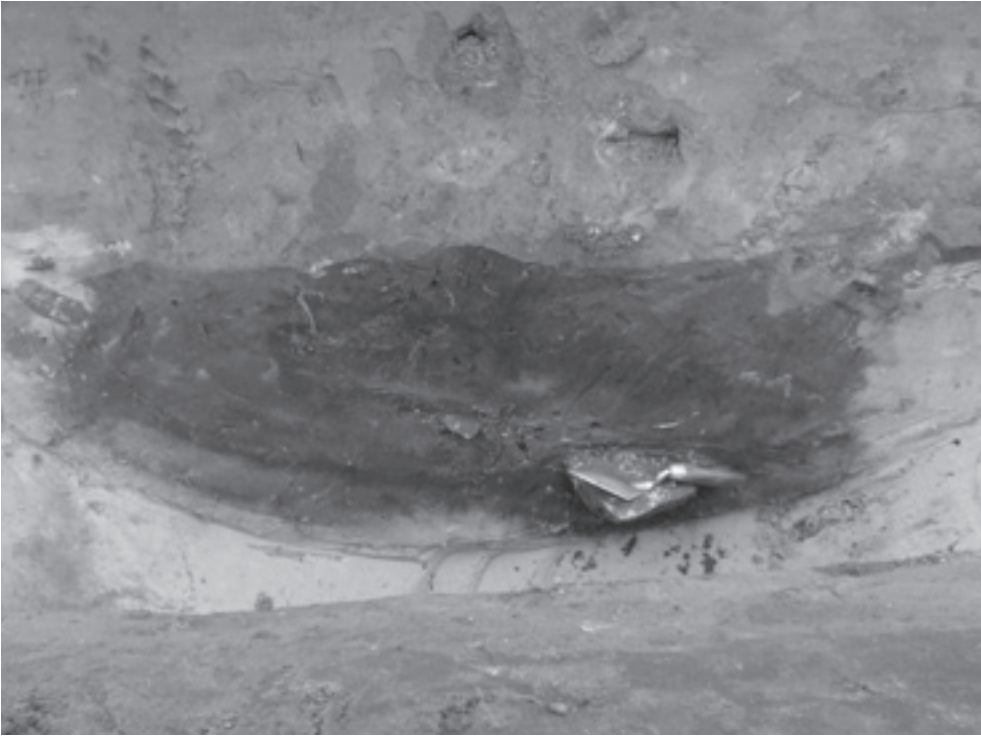

Fig. 4. Kuil 13 in het profiel. Foto L. Hoven.

gen. De bewoningsporen zelf zijn in ieder geval goed geconserveerd onder de slechts 0,30-0,35 m dikke bouwvoor.

Interessant is dat er een ijzerslak uit een van de grondsporen komt. IJzer uit de IJzertijd komt nauwelijks voor - een voorwerp werd omgesmolten of verging in de bodem -, maar slakken, hoewel bestendiger, zijn minstens zo zeldzaam. Vermoedelijk gaat het om een smeedslak⁵, maar een nadere metallurgische analyse zou daarover uitsluitsel moeten geven. De vondst geeft aan dat lokale ijzerbewerking al in de 5de eeuw v.Chr. voorkwam.

Voorts is het vermeldenswaard dat men in de 5de eeuw v.Chr. zo dicht bij het hunebed woonde. Dit wijst erop dat het monument, dat op dat moment al zeker 2500 jaar oud was, (nog steeds) in een positief daglicht stond. In welke toestand het monument toen verkeerde weten we niet, mogelijk ging het nog grotendeels onder de dekheuvel schuil. Of het ook nog incidenteel gebruikt werd, weten we niet, want de grafkelder is nooit wetenschappelijk onderzocht.⁶ Onlangs is in Valthe vastgesteld dat men ook daar in de IJzertijd dicht bij het hunebed woonde. Vlak naast het hunebeddenpaar D36 en D37 ontdekten onderzoekers van het Groninger Instituut voor Archeologie een huisplattegrond en even verderop een spieker. Ook hier lijkt dat een expressie van een gevoelde verwantschap met de veel oudere grafkelders.

Noten

- 1 Taayke 1996, Abb. 38:2-3. Andere vondsten in de kuil bestaan uit aardewerk van de typen G1 en G2.
- 2 De vondsten staan in het Noordelijk Archeologisch Depot geregistreerd onder de inv.nrs. D 2012-IV.1 t/m 15.

Fig. 5. De slak uit kuil 13. Foto Noordelijk Archeologisch Depot.

- 3 Bos *et al.* 1999-2000, 215-18.
- 4 Waterbolk 1961.
- 5 Schriftelijke informatie prof. dr. H. Jöns, Niedersächsisches Institut für historische Küstenforschung, Wilhelmshaven d.d. 7 augustus 2012 aan de tweede en derde auteur. Wij zijn prof. Jöns zeer erkentelijk voor zijn expertise.
- 6 We kennen slechts een kleine hoeveelheid scherven die stammen uit de collectie van een zekere G. Schuurhuis, en die bevatten alleen scherven van de trechterbekercultuur (tien fragmenten; horizont 2 en 3 lijken vertegenwoordigd). Ze kwamen onlangs tevoorschijn bij het ontruimen van het huis van de schilder E. Musch te Anloo. Diens kleinzoon Christiaan schonk het materiaal aan het Hunebedcentrum, dat het vervolgens overdroeg aan de tweede auteur. Inmiddels is het opgenomen in het Noordelijk Archeologisch Depot. Deze vondsten zijn ingeboekt onder nr. D 2012-VII.506.

Literatuur

- Bos, J.M., H.T. Waterbolk, J. van der Plicht en E. Taayke 1999-2000: Sporen van ijzertijdbewoning in de terpzool van Wommels-Stapert (Friesland), *Palaeohistoria* 41-42, 177-223.
- Giffen, A.E. van, 1925-1927: *De hunebedden in Nederland*, Utrecht.
- Roozenbeek, J., A. Voerman en T.J. ten Anscher 2007: *Hunebedden – een wereld te winnen. Handboek voor archeologie, inrichting en beheer*, Steenwijk.
- Taayke, E., 1996: *Die einheimische Keramik der nördlichen Niederlande, 600 v.Chr. bis 300 n.Chr.*, diss. Groningen.
- Waterbolk, H.T., 1961: Aardewerk uit de Hallstatt-D periode van Zeijen (Drenthe), *Helinium* 1, 137-41.

Summary

Observations near the Westervelde hunebed (D2)

In 2012 amateur archaeologists of the *Drents Prehistorische Vereniging* (Prehistoric Society of the province of Drenthe) supervised some digging operations in the immediate vicinity of *hunebed* D2

near the village of Westervelde, municipality of Noordenveld. The work formed part of a project involving the expansion of the site of the classified monument. The archaeological supervision revealed that the immediate surroundings of this Middle Neolithic monument were occupied in the Middle Iron Age. Three large find assemblages, two of which were contained in a pit (Nos. 1 and 13), were all found to date from that period (c. 5th century BC). There may well have been a Celtic field here, whose ridges were obliterated by the later deposition of plaggen soil. Indications of the former ridges may have survived in the subsoil in the form of discolourations. The occupation remains themselves had indeed survived in good condition beneath the layer of ploughed topsoil, which was only 0.30-0.35 m thick.

One of the features contained an interesting find: an iron slag. What makes this find so extraordinary is that iron dating from the Iron Age is actually very rare. Iron objects were melted down to make new objects or they disintegrated in the soil, but slags – though more durable – are at least as rare. The find is probably a forging slag, but that would have to be verified with a metallurgical analysis. The slag tells us that iron was being worked here as early as the 5th century BC.

Also noteworthy is that people were evidently living so close to a *hunebed* in the 5th century BC. This means that the monument, which was by then at least 2500 years old, was then (still) respected in a positive way. We don't know what condition the monument was in in those days; it may still have been largely concealed by the mound that originally covered it. Neither do we know whether it was still incidentally being used, because the burial chamber has never been scientifically examined. Evidence recently obtained at Valthe shows that there, too, people lived close to the *hunebed* in the Iron Age. Archaeologists of the Institute of Archaeology in Groningen discovered a house plan and the feature of a granary right next to the pair of *hunebedden* D36 and D37, suggesting a feeling of affinity with the much older burial chambers.

Lukas Hoven
Drents Prehistorische Vereniging
Reeakker 2
9451 HI Rolde
lukashoven@kpnmail.nl

Dr. Wijnand van der Sanden
Provincie Drenthe/afd. EOM&C
Postbus 122
9400 AC Assen
w.vandersanden@drenthe.nl

Dr. Ernst Taayke
Noordelijk Archeologisch Depot
Nieuweweg 76
9364 PE Nuis
e.taayke@provinciegroningen.nl

L. Hoven (1945) is amateurarcheoloog en oud-secretaris van de Drents Prehistorische Vereniging;
W.A.B. van der Sanden (1953) is sinds 1997 provinciaal archeoloog van Drenthe;
E. Taayke (1952) is sinds 2002 archeoloog-beheerder van het Noordelijk Archeologisch depot te Nuis.